

Elhallgatott múlt – Málenkij robot

Beszélgetés Strejn Oszkárral a szovjet lágerben töltött négy évről

Egyetemista voltam a hatvanas évek végén, amikor az egyik évfolyamtársam azt mondta egy holokausztról szóló borzalmas filmről, hogy ő az ilyesmit nem bírja nézni, és nem is nézi meg. Ekkor a tanárunk azt válaszolta, hogy nem lehetünk ilyen kényesek és gyengék. Igenis tájékozódni kell azokról az eseményekről, tudatában kell lennünk annak, amit soha többet nem engedhetünk meg. Egyetértettünk. És ez így van a Gulágokkal, a „málenkij robottal”, vagyis a másik szörnyű totalitárius rendszer, a kommunizmus rémtetteivel, amelyekről csak később szereztünk tudomást, és még ma sem tudunk eleget.

Mert „[h]ol zsarnokság van, / ott zsarnokság van... // ...ijedten / besuttogott hírekben, // a száj elé kapott ujj / »pszt«-jében... // ...az apai tanácsban, / az anya mosolyában” – olvassuk Ilyés Gyula versében.

A minap a galériámba látogató nyolcadikosoknak beszéltem a kiállításomról. A *Genocidium* című képemhez érve megkérdeztem, hogy hallott-e már valaki közülük a Gulágokról. Senki. Mert hol zsarnokság van, ott az apa, nagypapa, mielőtt sűg valamit, hátrafordul, vagy inkább egyáltalán nem mond semmit, így egyszerűbb a gyerekeknek. Pedig igenis tudatában kell lennünk annak, ami történt, hogy soha többé ne ismétlődjék meg.

Strejn Oszkár bácsi, aki az idén töltötte be a 90. életévét, négy évet töltött Liszicsanszkban „málenkij robot” címen. Az ő előadását hallgattuk, vele beszélgettünk szeptember 28-án Csepelen, az Erdei Éva Galériában.

Oszi bácsi 1924-ben született, 1945-ben vitték el „málenkij robotra” a húszéves fiatalembert, aki éppen belejött a gyári munkába, kitanulta a szakmát, tagja volt a Weiss Manfréd-gyár repülő szakosztályának, és repülőmodelljével első helyezést ért el egy nemzetközi versenyen. Egy szépen induló fiatal életet tört derékba a „málenkij robot”.

– Negyven évet loptak el az életemből. Az itthon maradt osztálytársaim már megfelelő pozíciókat töltöttek be, mire hazaértem. Engem kétszáz forinttal engedtek haza négy év után. Nagyon örültem ennek is. Számolgattam, hogy mit veszek belőle édesanyámnak: cipőt és egyebeket. Csakhogy én pengőben gondolkodtam, a Weiss Manfréd-gyár oda (szerk. megjegyzése: a Szovjetunióba) is szállított mezőgazdasági gépeket. Hazaérkezésemkor ez mind a múlté volt. Amikor bementem az első restibe, hogy megengedjek magamnak egy kevertet, akkor derült ki, hogy a kétszáz forintom mit sem ér. Egy nadrág és valamiféle ing volt rajtam, alsónadrág nélkül, egy vászoncipő, amelynek autógumiból csinált talpat egy tábori társam. Így érkeztem haza, és a kilencvenes évekig még csak nem is beszélhettem arról, amit átéltem. Mielőtt elvittek, még számtalan lehetőség állt előttem. Amikor végre hazakerültem, még munkát is nehezen kaptam. Ferde szemmel néztek rám. Az edénygyárban, a kemencéknél, a legnehezebb körülmények között kellett dolgoznom, hogy lehetőleg minél előbb elpusztuljak, de én túléltem azt is – idézte fel emlékeit vendégünk.

Ha jól tudom, Oszi bácsi nem dohányzott, nem ivott, és okosan ítélte meg az élethelyzeteket, ami nagyon kellett ahhoz, hogy túlélje a borzalmakat.

– Már a vagonban, amelyben a „málenkij robotra” szállítottak bennünket – negyven-ötven embert, férfiakat, nőket összezsúfolva –, úgy helyezkedtem, hogy a priccs tetejére kerüljek, mert a felszálló emberi hő életmentő volt a fagyos marhavagonban. Szükségeinket úgy végeztük, hogy a vagon padlójába csináltunk egy lyukat. Élelmet, vizet persze nem adtak. Egy hét múlva aztán egy fekete, koszos szeneskosárfélében hoztak valami gusztustalan, fagyott, fűrészpóros belsőséget, amely rettenetesen sós volt, kiborí-

tották a vagonba, vizet viszont nem adtak. Borzalmas volt az éhség, ezért sokan ettek belőle. Másnap ők mind vérhast kaptak, ordítottak a fájdalomtól. Aztán úgy hullottak, mint a legyek. A halottakat egyszerűen ledobták a vonatról. Nem kukoricáztak temetéssel meg ilyesmivel. Szerencsére én nem bírtam ezt megenni, így megmenekültem. Voltak olyanok, akik szökni próbáltak. Őket lelőtték. Eleinte nem értettük, amit oroszul mondtak, de a szavak megértése nélkül is kiderült, miről beszélt az orosz a lelőtt szökevények mellett. Az egyik földön fekvő még élt, folytak a könnyei. A tiszt mondókája végeztével feléje fordult, és fejbe lőtte. Bevégezte – részletezte az utazás szörnyűségeit Oszi bácsi.

Arra a kérdésemre, hogy hogyan boldogultak az idegen nyelvi környezetben, beszélgetőtársam elmondta, hogy ő nagyon tanulékony volt, hamarosan meg tudta értetni magát oroszul. Később ennek is hasznát vette.

Liszicsanszka a Donyec folyónál található. Ez a Donyec-medence hírhedt bányavidéke, a Donbász, amely az orosz Donyeckij bászejn, magyarul Donyec-medence rövidítése. Oda hurcolták a kárpátaljai magyarokat is, és embertelen körülmények között dolgoztatták őket.

– Velünk bányásztatták a legkitűnőbb szenet, az antracitot. A szerencsétlen nőket mind a bányába vitték. Bámulatos, hogy szegények mi mindent kibírtak. Többet, mint a férfiak. Lábszárig érő vízben dolgoztak odalent, és amikor feljöttek, rájuk fagyott a vizes ruha. De a barakkjuk fűtéséhez lopkodniuk kellett a szenet. Az egyik nő egyszer felhúzta a ruháját, megmutatta a testét. Nem volt rajta semmi, de egy körömnnyi terület ép bőre sem maradt. Az egész testét kélek borították. Azt kell mondanom, hogy még szerencsés voltam, mert a felszínen dolgoztam, a csilléket kellett húznom és kiborítanom. Koromfeketék voltunk, de szappant a négy év alatt egyszer sem láttam. Bármi baja volt az embernek, csak a jóistenre számíthatott. Nagy ritkán tartottak úgynevezett orvosi vizsgálatot. Ez abból állt, hogy meztelenül sorba állítottak bennünket, és megemelgették a fenekünket. Azt nézték, van-e még benne izom. Persze nem volt, csak a lötytyedt bőrünk lógott. Később, amikor már tudtam oroszul, az élelmezéshez kerültem. Ott tudtam meg, hogyan kell pótolni az ellopott olajat. Víz-

zel, mert az olaj a víz tetején maradt, tehát ha belenéztek a hordóba, azt látták, hogy tele volt. A napi kenyéradagunk, a tízdekás szelet, olyan fekete volt, mint a szurok, annak is alighanem egy része fűrészporból állt. Hihetetlen, hogy mit ki nem bír az ember. Egyszer el kellett temetnünk az egyik foglyot. Miért pont őt, illetve őt pont miért, meg sem kérdezhettük. Véletlenül ismertem azt az embert még Csepelről. Mitrofanovics, a raktárvezető adott egy lepedőt, azt a temetés után másnap el kellett vinnem a piacra eladni. Az óriási halom megfagyott holttest olyan volt, mint a fatuskó. Át kellett pakolnunk a halottakat, hogy előkerüljön az, amelyiket el kellett ásnunk. Kivittük a tábor mögé a holttestet, de a mínusz 31 Celsius-fokos hidegben lehetetlen volt gödröt ásni. Nem is volt mivel. Végül bekapartuk a hóba, és otthagytuk. Aztán szaladtunk körülnézni, hogy ehetünk-e valamit. Elfásultunk. Minden emberi érzés hiányzott már belőlünk. Élelemhez kellett jutnunk mindenáron, csak az lebegett a szemünk előtt, hogy ehessünk valamit. Rengeteg volt a halott. Több lágert be kellett zárni, mert elfogytak a robotolók. Egy másik alkalommal, amikor a felügyelő pisztolyt nyomott a halántékomhoz, teljes egykedvűséggel mondtam, hogy lőjön. Legalább hazamegyek. Számtalanszor megkérdeztük a négy év alatt, hogy mikor megyünk haza. Mindig ugyanaz volt a válasz, hogy „szkoro” (hamarosan) – emlékezett az ott átélt borzalmakra Strejn Oszkár.

– Hogyan élte meg, Oszi bácsi, hogy a kegyetlen világból hazatérve ugyancsak egy igaztalan, kegyetlen világ fogadta, amelyet át- meg átszőtt a zsarnokság? – kérdeztem.

– Nagyon naivnak bizonyultam, elmondtam ugyanis mindent úgy, ahogyan volt. Hamarosan meg kellett tapasztalnom, hogy ezt nem szabad, ha élni akarok. Aztán megtudtam, hogy az unokabátyám azt meséli, hogy a lágerben kacsasülttel táplálták. Aki hallotta, úgy tett, mintha elhinné, az unokabátyám meg remek állást kapott – válaszolta.

Szörnyűségeket hallottunk. De hálát adok a jóistennek, hogy már beszélhetünk róla őszintén, nyíltan, anélkül, hogy körülnéznénk, mielőtt oda-súgjuk egymásnak az igazságot.

A nyilvánosság pedig nagy erő. Az a legnagyobb erő, amellyel fel lehet lépni minden ehhez

hasznló szörnyűség ellen és örökre megakadályozni, hogy még egyszer megtörténjen az, ami megtörtént, hogy egy ártatlan embernek csak

azért kellett szenvednie, mert német neve volt, mint Strejn Oszkárnak, vagy azért, mert magyar-nak született.

Erdei Kvasznay Éva munkái:

Földre szálló angyal

Órangyalok

Angyalok a romok felett

Genocidium